

Батлав:

БОАЖЯ-ны ХБОБНУГ-ын дарга:...../Ц.УРАНЧИМЭГ /

Зөвшөөрч, хэрэгжүүлэх үүрэг хүлээсэн:

“Ашид Бэхи” ХХК-ийн Гүйцэтгэх захирал: /П. БОЛОРТУЯА/

**Архангай аймгийн Эрдэнэбулган сумын нутаг дэвсгэрт
орших “Дэнж” элс-хайрганы холимгийн ордыг ил
аргаар ашиглан бетон зуурмаг үйлдвэрлэх төслийн
2024 ОНД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ
БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН
ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

/Аж ахуй нэгжийн регистрийн дугаар: 3014231/

Танилцсан:

Архангай аймгийн БОАЖГ-ын мэргэжилтэн:...../Б.СОЛОНГО/

Боловсруулсан:

“Ашид Бэхи” ХХК-ийн Байгаль орчны мэргэжилтэн:...../Н. ГОНЧИГМАА/

ГАРЧИГ

ОРШИЛ	4
НЭГ. ТӨСЛИЙН ТАНИЛЦУУЛГА	5
ХОЁР. ТӨСӨЛ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ НУТГИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГЭМ- ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА	9
ГУРАВ. ТӨСЛИЙН ГОЛ БА БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ.....	11
ДӨРӨВ. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫГ ХАМГААЛАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ГОЛ ЗОРИЛТ, ХАМРАХ ХҮРЭЭ	13
ТАВ. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	14
5.1. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ, БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	14
5.2. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	16
5.3. ТЭРБУМ МОД ТӨСЛИЙН ХҮРЭЭНД	16
5.5. НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ, НӨХӨН ОЛГОВОР ОЛГОХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	17
5.6. ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	17
ТУС ОРДЫН ОЙР ОРЧМЫН БҮСЭД ТҮҮХ СОЁЛЫН ДУРСГАЛТ ГАЗАР БАЙХГҮЙ. ИЙМД ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ ТУСГАГДААГҮЙ БОЛНО.5.7. ОСОЛ, ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	17
5.9. ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР.....	20
5.10. БОМТ-Г ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ УДИРДЛАГА, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	23
5.11. УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ.....	25
5.12. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ НИЙТ ЗАРДАЛ	26
ДҮГНЭЛТ	27
АШИГЛАСАН ХЭВЛЭЛ	28

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт №1. Үзүүлэлт "Ашид бэхи" ХХК.....	5
Хүснэгт №3. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө	14
Хүснэгт №2. Мод тарьж ургуулах	16
Хүснэгт №3. Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө	17
Хүснэгт №6. Осол, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө	18
Хүснэгт №7. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө.....	19
Хүснэгт №8. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр	21
Хүснэгт №9. Удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө	23
Хүснэгт №10. Тухайн жилийн байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөний биелэлтийг нөлөөллийн бүсийн оршин суугчдад тайлагнах төлөвлөгөө	25
Хүснэгт №11. Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний нийт зардал	26

ОРШИЛ

“Ашид бэхи” ХХК-ийн элс-хайрганы холимгийн ордыг ил аргаар ашиглах төслийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулахдаа байгаль орчин, ногоон хөгжлийн яамны сайдын 2019 оны 10 дүгээр сарын 29 –ны өдрийн А/618 тоот тушаалаар батлагдсан аргачлалыг баримталсан бөгөөд БОМТ-нд багтах нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөн олговор олгох зэрэг арга хэмжээний төлөвлөгөө зэрэг ажлууд хийгдэхгүй болно.

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөнд сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ, нөхөн сэргээх, дүйцүүлэн хамгаалах, тухайн жилийн БОМТ-г хэрэгжүүлэх удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө, орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр, БОМТ-ий хэрэгжилтийн талаар оршин суугчид, оролцогч талуудад тайлагнах хуваарь зэрэг ажлууд багтсан.

2024 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөнд нийт 7,1 сая төгрөг зарцуулахаар төлөвлөж тухайн ажлуудын хэмжээ, гарах үр дүн, хариуцах эзэн, баримталж ажиллах арга зүй, стандарт, холбогдох хууль тогтоомжийг тусгаж, зардлын задаргааг тусгав.

НЭГ. ТӨСЛИЙН ТАНИЛЦУУЛГА

Төлөвлөгөөний нэр: Архангай аймгийн Эрдэнэбулган сумын нутагт орших 37.41 га талбайг хамарсан “Дэнж” элс-хайрганы холимгийн ордыг ашиглан бетон зуурмаг үйлдвэрлэх төслийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө

Төсөл хэрэгжүүлэгч байгууллага: “Ашид бэхи” ХХК

Төслийн зорилго: “Дэнж” элс-хайрганы холимгийн ордоос олборлосон элс-хайрганы холимгийг бутлан ангилаж бетон зуурмаг үйлдвэрлэн сайн чанарын бүтээгдэхүүн зах зээлд нийлүүлж борлуулахад чиглэнэ.

Төсөл хэрэгжүүлэгчийн танилцуулга

Хүснэгт №1. Үзүүлэлт “Ашид бэхи” ХХК

№	Үзүүлэлтүүд		
1	Аж ахуйн нэгжийн нэр		“Ашид бэхи” ХХК
2	Улсын бүртгэлийн дугаар		9011137041
3	Уурхайн нэр		Дэнж элс-хайрганы холимгийн орд
4	Ордын байршил	Нийслэл/Хот/ Аймаг	Архангай
5		Сум/Дүүрэг	Эрдэнэбулган сум
6	Ашигт малтмалын төрөл		Элс хайрганы холимгийн орд
7	Ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн дугаар		MV-65000035 (2022/001A)
8	Ашиглалт эхэлсэн огноо		2022
9	Аж ахуйн нэгжийн хаяг	Аймаг/Хот	Архангай
10		Сум/Дүүрэг	Эрдэнэбулган
11		Баг/Хороо	72-р баг
12		Гудамж/Байр	701А тоот
13		Гар утас	88103993
14	Захирлын хаяг	Нэр	Гүйцэтгэх захирал П. Болортуяа
15		Гар утас	88889978
16		Электрон шуудан	info@ashidbekhi.mn

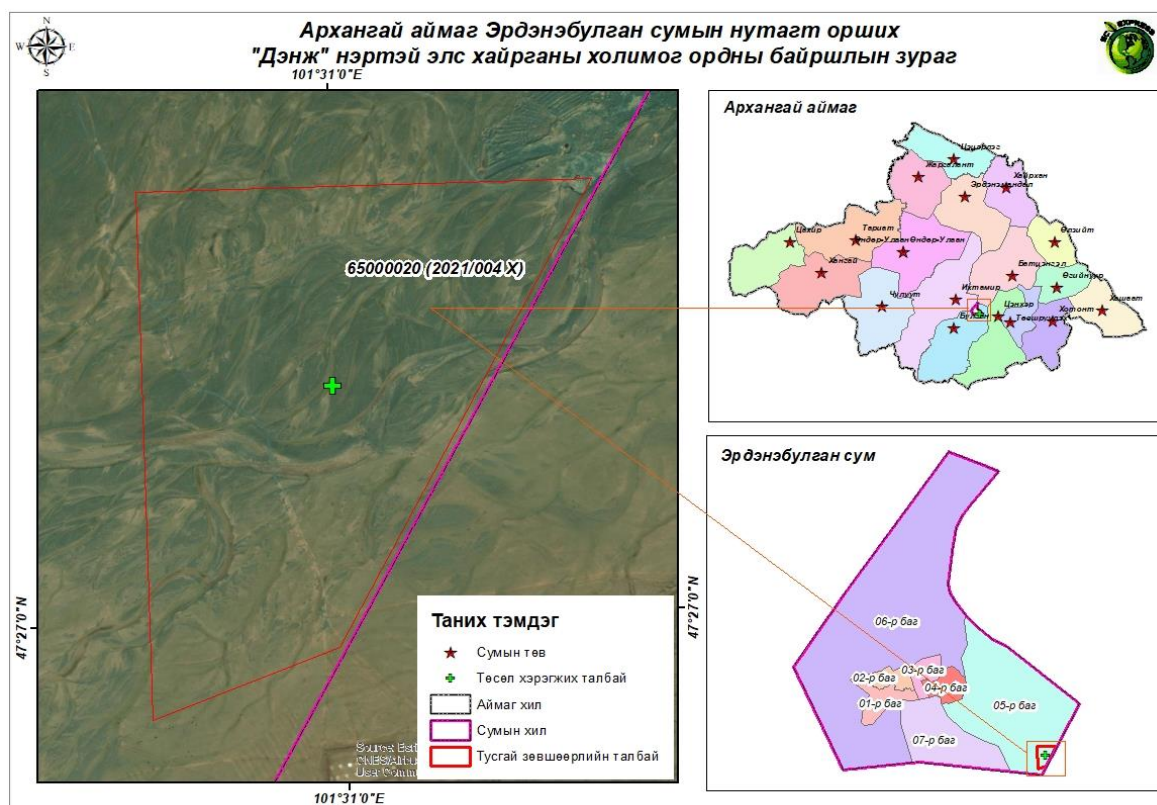
Төслийн байршил: “Дэнж” элс-хайрганы холимгийн орд нь Архангай хотоос 480 км, Архангай аймгаас зүүн урагш 5.0 км, Эрдэнэбулган сумаас зүүн урагш 2 км зайд оршино.

- ✓ Ордын нэр: “Дэнж”
- ✓ Засаг захиргаа: Архангай аймаг, Эрдэнэбулган сум
- ✓ Ашигт малтмалын үндсэн төрөл: Элс-хайрганы холимог
- ✓ Тусгай зөвшөөрлийн талбайн планшит: М-47-024

Тусгай зөвшөөрлийн талбайн нийт хэмжээ:

Хүснэгт №2. Тусгай зөвшөөрөлтэй талбайн солбицлууд

Д/д	Уртраг			Өргөрөг		
	град	мин	сек	град	мин	Сек
1	101	30	59.29	47	26	58.55
2	101	30	45.43	47	26	55.13
3	101	30	45.43	47	27	22.0
4	101	31	18.89	47	27	22.0

Зураг №1. Тусгай зөвшөөрөлтэй талбайн байр-зүйн зураг

Орд ашиглах тусгай зөвшөөрөл: Архангай аймгийн Эрдэнэбулган сумын нутагт орших “Дэнж” нэртэй 37.41 га талбай бүхий ашигт малтмалын 2022/001А дугаартай ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийг 2022 оны 05 дугаар сарын 16-ны өдөр “Ашид бэхи” ХХК-д олгосон байна.

Ордын мэдээлэл. Архангай аймгийн Эрдэнэбулган сумын 5-р багийн нутагт орших “Дэнж” элс-хайрганы холимгийн ордыг ил аргаар ашиглах төсөл нь 5 жилийн хугацаанд үргэлжлэх ба бодитой В боломжтой С зэрэглэлээр бодогдсон геологийн нөөц нь 561.57 мян.м³ элс-хайрганы холимог байна.

Төлөвлөгөөт онд уурхайг В-3 блокийн зүүн хойд хэсгээс эхлэн олборлолтын ажлыг явуулахаар тооцов. Ордыг ил аргаар авто тээвэртэй гадаад овоолготой ашиглалтын системээр ашиглах гүн бага учраас траншейгүй ашиглах нь тохиромжтой. Уурхайн нээлтийг хайгуулын 0-р шугам, +1657 м түвшинд нэвтэрч үргэлжүүлэн ашиглалт явуулна.

Шимт хөрсийг хуулж стандартын дагуу овоолгод хураахаар тооцсон ба уурхайн хөрс хуулалт, элс-хайрганы олборлолтын хэмжээг тогтмол барьж ашиглалт явуулна.

Хүний нөөц, ажлын горим. Тус төсөл нь 1 ээлжээр ажиллах ба ээлжийн үргэлжлэх хугацаа 10 цаг байна. Тус төслийн хүрээнд 30 хүн ажиллах ба 03 дугаар сараас 11 дүгээр сарыг дуустал тасралтгүй ажиллах бөгөөд жилд 189 хоног ажиллана. Дэнж элс-хайрганы холимгийн уурхай нь Цэцэрлэг хоттой ойр байрлах тул хүний нөөц, ажилчдын чадавхи өндөр, дэд бүтэц сайн хөгжсөн зэрэг давуу талуудтай байна. Иймд уурхайн ажилчид болон инженер техникийн ажилтныг Цэцэрлэг хотоос авч ажиллуулахаар төлөвлөсөн бөгөөд ажилчид уурхайд байрлаж ажиллахгүй.

Ордыг ил аргаар гадаад овоолго бүхий авто тээвэртэй ашиглалтын системээр ашиглахаар ТЭЗҮ-д тусгасан.

Уурхайн тоног төхөөрөмжүүд. Уурхайн үндсэн тоног төхөөрөмжүүдэд 18м3 тэвшний багтаамжтай Howo-336 автосамосвал 2 ш байна. Хайрга бутлуур, бетон-зуурмагын үйлдвэрт 2 ш Sem-656 ковш ажиллана.

Бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл. “Ашид бэхи” ХХК-ийн бүтээгдэхүүн үйлвэрлэлийн хэсэг нь бутлан ангилах хэсэг болон бетон зуурмагийн үйлдвэр гэсэн 2 хэсгээс бүрдэх бөгөөд Дэнж элс-хайрганы холимгийн ордоос 3.8 км-ын зайд байрлана. Бутлан ангилах хэсэг болон бетон зуурмагийн үйлдвэр нь нэг дор байрлах бөгөөд Дэнж элс-хайрганы холимгийн ил уурхайгаас олборлосон элс, хайргыг автосамосвалаар тээвэрлэн бутлан ангилах хэсэгт түр овоолгод овоолно.

Бутлан ангилах хэсэг. Бутлан ангилах хэсгийн эцсийн бүтээгдэхүүн нь ширхэгээр ангилсан элс, хайрга гарах бөгөөд бетон зуурмагийн үйлдвэрийн түүхий эд болгон ашиглаж М350 маркийн бетон үйлдвэрлэхээр төлөвлөсөн. Бутлан ангилах технологийн сонголтыг туршилт шинжилгээний үр дүн болон үйлдвэрлэх бүтээгдэхүүний нэр төрөл, ширхэгийн хэмжээ, тоног төхөөрөмжийн харьцуулалтад үндэслэж сонгосон.

Ширхэглэлээр ангилсан элс, хайргыг бетон зуурмагийн үйлдвэр болон зах зээл дээр нийлүүлэхийн тулд технологийн туршилт болон лабораторийн шинжилгээнд үндэслэн 0-5 мм-ийн элсний гарц 54.44%, 5-10 мм-ийн хайрганы гарц 9.16%, 10-20 мм-ийн хайрганы гарц 36.41% байхаар тооцсон.

Зураг №2. Ил уурхай болон бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн хэсгийн байршил

Бетон зуурмагийн үйлдвэр. Үйлдвэрлэлийн технологийн үндсэн зарчим нь урьдчилан тогтоосон орцын дагуу түүхий эдийг тугнуураар хэмжин бетон зуурагчид хольж зуурмаг бэлтгээд зориулалтын тээврийн хэрэгслээр зөөвөрлөн хэрэглэгчдэд хүргэнэ.

Бетон зуурмагийн үйлдвэрлэл нь компьютер удирдлагатай, технологи нь бүрэн автомат тул аюулгүй ажиллагааны сургалтад хамрагдсан мэргэжлийн үнэмлэх зэрэгтэй тоног

төхөөрөмжийн оператор хариуцан ажиллуулна. Үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаанд технологич инженер тогтмол хяналт тавьж ажиллана. бүр 02 дүгээр сарын 01-нээс 11 дүгээр сарыг дуустал хоногт 1 ээлжээр, жилд ажиллах хоног 168, ээлжийн үргэлжлэх хугацаа 12 цаг байна.

Технологи ажиллагаа. Үйлдвэрлэлийн технологийн үндсэн зарчим нь урьдчилан тогтоосон орцын дагуу түүхий эдийг тугнуураар хэмжин бетон зуурагчид хольж зуурмаг бэлтгээд зориулалтын тээврийн хэрэгслээр зөөвөрлөн хэрэглэгчдэд хүргэнэ.

Уурхайн хүрэн дэх үйлдвэрлэлийн нөөц: Уурхайн хил хязгаар дахь элс-хайрганы холимгийн давхарга нь хэвтээ уналтай, давхаргын зузаан ордын дунджаар 3.4 м байна.

Доголын өндөр. Уурхайн жилийн хүчин чадал, бэлэн байгаа экскаваторын утгалтын гүнээс хамааруулж уурхайн доголын өндрийг $H_d=3.5$ м байхаар тооцов.

Доголын хажуугийн өнцөг. Доголын хажуугийн өнцөг нь чулуулгийн шинж чанарын нөхцлөөр $\alpha_d=650$ байна. Энэхүү хэмжээ төсөл зохиомжид мөрдлөг болгодог нөхцөлтэй зөрчилдөхгүй ($f=3-7$ бол $\alpha_d=55^\circ-65^\circ$).

Фронтын урт. Доголын фронтын урт нь тухайн доголын ерөнхий хэмжээнээс (уртаас) хамаарна. Доод түвшингүүдийн доголуудад фронтын урт багасна. Урт нь ордын хувьд $40 \leq L_f \leq 100$ м байна.

Уурхайн хил хязгаар: Элс-хайрганы холимгийг олборлох уулын ажилд “Ашид бэхи” компанид байгаа экскаватор болон автосамосвалуудыг ашиглах бөгөөд нөөц тогтоогдсон блокуудын дунджаар ашигт давхаргын зузаан 3.4 м гүнд уулын ажлыг явуулахаар тооцооллоо. Ашиглалтын нөөцийг тусгай зөвшөөрлийн талбайн хилээр хязгаарлагдсан ил уурхайн хүрээгээр олборлоход уурхай нь 610 м урт, 270 м өргөн, 17.1 га талбайг эзлэх ба уурхай нь зүүн хойноос баруун урд зүгт чиглэлтэй сунаж тогтсон давхаргын суналын дагуу байрлана.

Ил уурхайн эцсийн хүрээ хязгаар, ашиглалтын нөөц: Дэнж элс-хайрганы холимгийн ордын ашиглалтын нөөцийг тооцоход бодитой В зэрэглэлийн нөөцөөс нийт 349.75 мян.м³ элс-хайрганы холимог ил уурхайн хүрээ хязгаарын дотор олборлолтонд хамаарна.

Ашиглалтын технологи. Уулын ажил явуулах ашиглалтын системийг ордын уул геологийн нөхцөл, геологийн тогтоц, ордын ашиглалтын хэтийн төлөв байдал зэргийг үндэслэн ил аргаар буюу тээвэртэй ил уурхайн ашиглалтын системээр ашиглахаар төлөвлөв.

Ашиглалтын системийн элементүүд: Уурхайд ажиллах, экскаватор, автосамосвалын техникийн үзүүлэлтүүд болон ордын ашигт давхаргын физик, механикийн шинж чанар, олборлолтын нөхцөл, элс-хайрганы зузаан зэргээс хамааруулан ашиглалтын системийн үндсэн хэмжигдэхүүнүүдийг аргачлалын дагуу тооцсон байна.

Өнгөн хөрс хуулалт: Өнгөн хөрс буюу үржил шимт хөрсийг хуулахдаа бульдозероор 0.3 метрээс ихгүй зузаан хуулан түрж, экскаватор автосамосвалын хослолоор ачиж тээвэрлэн уурхайн баруун урд талд салхины нөмөр талд тусгай газар овоолж, техникийн нөхөн сэргээлт хийх үед ашиглахаар төлөвлөв.

Элс-хайрга олборлолт. Элс-хайрганы холимгийн давхаргын зузаан нь ашиглах блокуудын дунджаар 3.4 м, блокуудад 3.15-3.9 м байна. Элс-хайрга олборлолтын доголын өндөр нь элс-хайрганы холимгийн давхаргын зузаанаас хамаарна.

Уулын ажлын календарь төлөвлөлт, хүчин чөдал. “Дэнж” элс-хайрганы уурхайгаас 2024 онд 54.75 мян.элс-хайрга олборлон боловсруулна. Ил уурхайн сар бүрийн олборлолт 5.47 мян.м³ элс-хайрга олборлохоор тусгасан.

ХОЁР. ТӨСӨЛ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ НУТГИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГЭМ- ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

Байгаль орчны төлөв байдал

Физик газарзүй, газар нутгийн онцлог: Хангайн уулархаг мужийн төв хэсэгт оршдог. Хангайн нурууны салбар уулс, ойт хээр, тал хээрийн бүсээс бүрддэг. Далайн төвшнөөс дээш 2414м өндөрт өргөгдсөн, хамгийн өндөр цэг нь Харлагтайн сарьдаг 3539м, хамгийн нам дор газар нь Орхон-Тамирын бэлчир 1290м. Нутгийн баруун, баруун өмнө, өмнө хэсэгт далайн төвшнээс дээш 2400-3500м өндөрт өргөгдсөн Хангайн нуруу болон түүний салбар уулс, баруун хойд хэсэгт 3000 гаруй м-ийн өндөр Тарвагатайн нуруу орших бөгөөд зүүн, зүүн хойд, зүүн өмнө талаараа далайн төвшнээс дээш 1000-1500 м-ийн өндөртэй уулс, голын хөндий эзэлсэн тал хээртэй.

Уур амьсгал, агаарын чанар: Архангай аймгийн Эрдэнэбулган сум нь уур амьсгалын мужлалтын хувьд чийглэгдүү хүйтэвтэр зунтай, хахир өвөлтэй мужид хамаардаг. Агаарын дундаж температур -0.7⁰С орчим байх бөгөөд 1-р сарын дундаж температур -19⁰С, 7-р сарын дундаж температур +15⁰С байна. Жилд дундажаар 300-350 мм хур тунадас унах ба үүний 60% болон түүнээс дээш хувь нь зуны улиралд унана. Тогтвортой цасан бүрхүүл 11-р сараас эхлэн тогтох бөгөөд дунджаар 120 орчим өдөр үргэлжилнэ. Цасны дундаж зузаан нь 20-25 см байх боловч хунгарласан газартаа 40 орчим см хүрнэ. Салхитай өдрийн тоо жилд 20 хоногоос бага бөгөөд салхины чиглэл ихэвчлэн баруун хойноос 2.6-3.5 м/сек байна.

Усан орчин: Архангай аймгийн Эрдэнэбулган сумын нутаг нь Хойд мөсөн далайн ай савд багтана. Төсөл хэрэгжих талбай нь Орхон голын сав газарт хамаарна. төслийн талбай нь Орхон голын сав газарт орж байна. Орхон гол нь Сэлэнгэ мөрний хамгийн том цутгал бөгөөд Хангайн нурууны салбар уулс Суварга хайрхан уулын өвөр бэлээс эх авсан Их тээл гол, түүний цутгал гол болох Өлт голыг Орхон голын эх гэж үздэг. Гол нь эхэн хэсэгтээ уулархаг, доошлох тусам дов толгод зонхилсон дунд зэргийн уулархаг гадаргаар, цаашлаад тал хээр, уулсын хөндийгөөр урсана. Хөндийдөө хүрмэн чулуун гүн хавцалтай, адагтаа гол өргөсөж олон салаа болдог. Тус голын сав газрын хамгийн өндөр цэг нь 3539,9 метр өргөгдсөн Анггархай уулын оргил байхад хамгийн нам цэг нь Орхон гол Сэлэнгэ мөрөнд цутгах хэсэгт 601.1 метр байна.

Орхон голын сав газар нь Хангай-Хэнтийн уулархаг их мужийн Хангайн мужид багтаж байгаа ба голын эхэн хэсэг нь Хангайн гол нурууны тойрогт, дунд ба адаг хэсэг нь Сэлэнгэ, Орхоны сав газрын дундаж өндөр уулсын тойрогт хамрагдаж байна.

Хөрсөн бүрхэвч: Монгол орон газарзүйн байршлын хувьд Дорнод Сибирийн цэвдэгт тайгаас Төв Азийн хуурай цөлд шилжих завсрын нутгийг эзлэх тул байгалийн нөхцөлийн ялгаа маш эрс тэс, нөгөө талаар гадаргын төрх байдал жигд биш өндөр нам уул нуруу, хотос хонхор, ухаа гүвээ, хяр толгод, хөндий хоолой, нүд алдам тал газар хосолсон учраас хөрсөн бүрхэвчийн бүтэц, бүрэлдэхүүн ихээхэн ярвигтай, олон янзын өвөрмөц маягийн хөрс үүсэж, хөгжих нөхцөл бүрджээ.

Ургамлан нөмрөг: Архангай аймгийн Эрдэнэбулган сумын нутагт орших “Дэнж” элс-хайрганы холимгийн орд нь экосистемийн хувьд Ойт хээрийн экосистемд багтана. Тус талбай нь Монгол орны ургамал газарзүйн мужлалтаар Евро-Азийн шилмүүст ой, нуга хээрийн их мужийн Чийглэг хэв шинжийн Төв хангайн умард өндөр уулын мужид хамаарна. Монгол орны төв хэсэг болох Хангайн уулархаг бүс нутгаас ба баруун хойноос зүүн урагш чиглэсэн, уртаараа 600 орчим км, хойш Хөвсгөл нуур хүртэлх өргөн уудам нутгийг хамаарна.

Амьтан: Хангайн тойрогт өндөр уул, ойт хээр, хээрийн бүсийн амьтад тохиолдох тул зүйлийн бүрдлийн хувьд баялаг юм. Баавгай, зэрлэг гахай, бор гөрөөс, буга, аргаль, янгир, ирвэс, чоно, үнэг, хярс, мануул, дорго, шилүүс, туулай, чандага, тарвага, цагаан болон хар сүүлт зээр зэрэг баялаг ан амьтантай.

Архангай аймгийн Эрдэнэбулган сумын нийгэм эдийн засгийн үзүүлэлт: Эрдэнэбулган сум анх 1586 онд Булган уулын өвөр "Чонотын хөндий" хэмээх газарт Заяын хүрээний шавыг тавьж, анхны дуганыг барьсан тэр суурин дээр үүсэж хөгжсөн Эрдэнэбулган сум нь Хангайн уулархаг бүсийн өвөрмөц онцлогтой боловч аливаа нэгэн хот суурин газрын үүсэн хөгжсөн ерөнхий үйл явц, зүй тогтоолын дагуу зохицон хөгжиж ирсэн түүхтэй.

Хожим нь Их хүрээнээс баруун Монголын Ховд, Улиастайн хооронд өртөөлөн дамжих түшиц, шарын шашны өргөл. мөргөлийн газар болгон ашиглахад Заяын хүрээ ихээхэн үүрэг гүйцэтгэх болсон байна. Хувьсгалын өмнө Заян бааюу гэж нэрлэгдэж байсан энэ газар хаант Оросын болон Манж Хятадын худалдааны пүүсүүд хуарагнасан хэсгээс гадна Гэсэрийн бааюу хэмээх хорооллоос бүрдсэн Заян шав /хошууны /-ийн төв нь байжээ.

Заян хүрээ нь дээд, доод 2 хүрээтэй түүний дээд хүрээ нь өвгөн хүрээ /одоогийн Цэцэрлэг хотын хойт хэсэг Булган уулын өвөрт/ 2500 орчим ламтай найман дацан бүхий төв хэсэг, доод хүрээ нь одоогийн "Мэргэжил сургалт үйлдвэрлэлийн төв"-ийн суурин дээр хэд хэдэн сүм дутанаар бүрдсэн олон тооны лам бүхий, хүрээ орчмын туслах чанарын гол төлөв сүм хийдийн жас, сангийн мал хөрөнгийг агуулсан, тэгэхдээ хурал номын ажлыг гол явуулдаг хэсэг нь байсан байна.

Цэцэрлэг хотыг анх XV зууны сүүлчээр Эрдэнэ зуу хийдийг Францын уран барилгачдаас урьж ирүүлэн сэлбэн засварлах үеэс 1586 онд нэг дугантай хурал цавын газар байгуулснаар суурь нь тавигдсан гэж үздэг. Хотын суурийг тавьснаас хойш 1921 он хүртэл 350-аад жил өнгөрсөн боловч феодализмын ноёрхол, харийн колончлолын уршгаар дээр дурдсан цөөн тооны шашны сүм хийд, гадаадын худалдаачдын хэдхэн шавар байшингаас өөр ард иргэдэд тус нэмэртэй үйлдвэр, аж ахуй соёл, боловсрол, эрүүлийг хамгаалах байгууллага, үйлчилгээний газрууд үгүй байжээ.

ГУРАВ. ТӨСЛИЙН ГОЛ БА БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ

Төслийн талбай нь Архангай аймгийн Эрдэнэбулган сумын нутагт байрлах “Ашид бэхи” ХХК нь 2022/0001А тоот түгээмэл тархцтай ашиг малтмалын тусгай зөвшөөрөл бүхий 37.41 га талбайд “элс-хайрганы холимгийн орд”-ыг ил аргаар ашиглан бетон зуурмагийн үйлдвэрийн төсөл хэрэгжүүлнэ.

Газрын гадарга, хэвлийд үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл: Уурхайд төсөл хэрэгжих 5 жилийн турш олборлолт, тээвэрлэлт явагдах тул талбайн ойр орчмын газрын гадаргыг тоос дарж хөрс, ургамал, орчныг бохирдуулна.

Шимт хөрсийг XCMG ZL-50 маркийн утгуурт ачигчаар хуулна. Шимт хөрсний овоолгыг 2 метрийн өндөртэй 30 градусын налуутайгаар үерийн ус болон салхины нөлөө бага байх газар байгуулна. Шимт хөрсийг уурхайн хүрээ хязгаарт өртөж байгаа талбайгаас 0.05 м зузаантай хуулах ба элс хайрганы холимогоос 0.1 метрийн зузаантайгаар бохирдуулж нийт 0.15 м зузаантайгаар шимт хөрсийг түрж хуулна

Хогийн цэгээс үүсч болзошгүй сөрөг нөлөөлөл: Хогийн цэг байгуулах талбайд төслийн хугацааны явцад засвар үйлчилгээний төв болон ажилчдын тосгоноос гарсан хог хаягдал үүссэнээр газрын гадаргад бохирдол үүснэ. Хэдийгээр дунд хугацаанд нөлөөлөл үзүүлэх боловч төслийн хугацаа дуусахад эргэн нөхөн сэргээгдэх боломжтой.

Агаарын чанарт үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл: Замын хөдөлгөөн, хөрс хуулалт, тээвэрлэлтээс үүдэлтэй агаарын тоосжилт, дизель түлшээр ажилладаг машин механизм тоног төхөөрөмж, үйл ажиллагааны улмаас үүссэн утаа, дуу чимээ, хог хаягдлаас үүсэх үнэр зэрэг болно.

Усан орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл: Уул уурхайн ашиглалтын болон боловсруулах үйл ажиллагаанд түлш, тос тосолгооны материал зэрэг ашиглахаар байна. Хөрсний гүний усны үеүдэд шатах, тослох материал, нефтийн бүтээгдэхүүн, бохир усны алдагдал, нэвчилтээс бохирдох эрсдэл үүсч болзошгүй учраас уурхайн зүгээс аюулгүй ажиллагааны дүрмийг сайтар баримтлан ажиллах нь зүйтэй.

Хөрсөн бүрхэвчид үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл: Олборлолтын явцад хөрс их хэмжээгээр эвдрэх, үүний улмаас хөрсний морфологи болон физик шинж чанар алдагдаж хөрсний үржил шим буурах, ойр орчмын талбайн хөрс доройтолд өртөнө. Үржил шимт хөрс болон “Элс хайрганы холимогийн орд”-оос эрүүл талбай хөрсний овоолгод дарагдах, хөрсний гадарга дээр нарийн ширхэгт тоосны хучаас үе үүснэ. Машин техникийн олон салаа зам үүсч талбайн ургамлыг сүйтгэж, хөрсийг халцалж, газрыг элэгдэл эвдрэлд оруулан, тоос шороо ихээр дэгдэж агаар, орчны хөрс ургамлыг бохирдуулна. Хүн амын суурьшил нягтарснаас хөрсний элэгдэл эвдрэл, бохирдол үүснэ. Хүнд даацын машин механизм, түүний тээвэрлэлт, засвар үйлчилгээний улмаас шатах, тослох материал, нефтийн бүтээгдэхүүн хөрсөнд нэвчиж хөрс бохирдуулна.

Ургамлан нөмрөгт үзүүлэх нөлөөлөл: Ил уурхайн талбайд байсан ургамал устана. Уурхайд олон янзын зориулалтаар машин техник ашиглаж, тэдгээрээс үүдэн олон салаа зам үүсч бий болох магадлалтай. Олон салаа зам үүссэнтэй холбоотойгоор газрын гадаргад

шороо тоос үүсч, улмаар салхи шуурганд хийсэн ойр орчмын ургамал бүрхэвч, төслийн талбай тоос шороонд дарагдаж болзошгүй. Байгууламжууд баригдах талбай нь төслийн хугацаанд хүний хөлөөр болон тээврийн хэрэгслээр талхлагдаж бүрэн өөрчлөлтөнд орно. Тосгоноос ахуйн хог хаягдал их хэмжээгээр үүсч, хадгалах зайлуулах стандарт, дүрэм, журам барьж ажиллаагүйгээс гадаргад бохирдол үүсч болзошгүй. Хогийн цэг байгуулах талбайд төслийн хугацааны явцад засвар үйлчилгээний төв болон ажилчдын тосгоноос гарсан хог хаягдал үүссэнээр газрын гадарга болон ургамлан нөмрөгт бохирдол үүснэ. Тоосжилт үүссэнээс ойр орчмын ургамлууд дээр бууж, үүнээс шалтгаалан навч гэрлийг шингээх нь буурч ургамлын фотосинтезийн бүтээмж доройтох болно.

Амьтны аймагт үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл: Олборлолт хийх, хөрс хуулах, овоолго хийх, барилга байгууламж барих, техник хэрэгсэл явах зам тавих, кемп барьсны улмаас эдгээр үйл ажиллагаанд өртөх талбайн амьтны аймаг, ялангуяа мэрэгчид, шавж, мөлхөгчид устаж үгүй болж тэдгээрийн амьдрах орчин байхгүй болно. Цаашид талбайг тэлэх тутам амьтны аймагт учрах хохирол нэмэгдэх болно.

Тээврийн хэрэгсэл, бутлан ангилах хэсгийн дуу чимээнээс хүн амьтан үргэж, дайжих, байршил тархалт нь өөрчлөгдөх, ая тухгүй болно. Хөрс хуулалт, овоолго хийх, зам, барилга байгууламж барихад тухайн газрын амьтны аймаг устана. Хог хаягдал, ариун цэвэр бохирын асуудлыг сайтар төлөвлөхгүй бол хүнд ойр амьдардаг, хог хаягдлын индикатор амьтдын зүйлийн тоо толгой ихсэх магадлалтай.

Түүх соёлын дурсгалт зүйлст үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл: “Ашид бэхи” ХХК-ийн ашиглалтын 37.41 га талбайд ямар нэгэн түүх соёлын дурсгал илрээгүй байна. Ашиглалт явуулах талбайд ямар нэгэн түүх, соёлын ямар нэгэн дурсгалт зүйл илрээгүй боловч олборлолтын үед газар дээр ямар нэгэн түүх соёлын дурсгалт зүйлс илэрсэн тохиолдолд төсөл хэрэгжүүлэгч нь ажлаа зогсоож, энэ тухай дүүрэг, сумын Засаг дарга, цагдаагийн болон уг асуудлыг эрхэлсэн эрдэм шинжилгээний байгууллагуудад нэн даруй мэдэгдэх шаардлагатай.

Нийгэм эдийн засагт үзүүлэх нөлөөлөл: Төслийн хугацаанд уурхайн нарийн мэргэжил шаардагдахгүй ажилд орон нутгийн иргэдээс ажиллуулах бөгөөд олборлолтын хугацаанд нутгийн иргэдээс өргөн хэрэглээний бараа, хүнсний тодорхой бүтээгдэхүүн (мах, цагаан идээ, гурил, будаа мөн ариун цэврийн бүтээгдэхүүнүүд г.м) худалдан авах зэргээр бага хэмжээний орлогыг нутгийн иргэдэд оруулах юм.

Ажилчдын байрны эрүүл ахуй, хөдөлмөрийн нөхцөлийг шаардлагын хэмжээнд байлгаж чадсанаар ажиллагсдын мэргэжлээс шалтгаалах өвчлөл, хөдөлмөрийн чадвараа түр алдалт, үйлдвэрлэлийн ослоос урьдчилан сэргийлж чадна. Уурхайн ажлын үед ажиллах хүнд машин механизмын дуу чимээ, тоосжилт ихэссэнээс хүн амын эрүүл мэндэд сөрөг нөлөөлөл үзүүлж болзошгүй.

Болзошгүй осол аваар, саатал, техник, технологийн шугам сүлжээний гэмтэл, гал усны гэнэтийн аюул учирч болзошгүй. Үйл ажиллагааны явцдаа техникийн аюулгүй байдал алдагдах, гэнэтийн осол гарснаас ажилчдын эрүүл мэнд, амь нас эрсдэх аюул үүснэ.

ДӨРӨВ. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫГ ХАМГААЛАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ГОЛ ЗОРИЛТ, ХАМРАХ ХҮРЭЭ

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хамрах хүрээ, гол зорилт: Энэхүү байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө нь байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөө, орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрөөс бүрдэнэ. Байгаль орчны хэрэгжиж бүхий нутаг дэвсгэрийн байгаль орчныг хамгаалахтай холбогдсон арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлэхэд оршино.

- ✓ Байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөнд байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээгээр тогтоосон сөрөг нөлөөллийг багасгах, арилгах арга хэмжээ, нөхөн сэргээлт хийх, тэдгээрийг хэрэгжүүлэх хугацаа, шаардагдах хөрөнгө зардлыг тусгасан.
- ✓ Нөлөөлөлд өртөж болзошгүй байгаль орчин, хүний эрүүл мэнд, нийгмийн төлөв байдлын суурь мэдээлэл ба төсөл хэрэгжсэнээр түүнд гарч болзошгүй тоон ба чанарын өөрчлөлт;
- ✓ Нөлөөллийг багасгах, арилгах, нөхөн сэргээх, хоргүйжүүлэх, саармагжуулах арга хэмжээний үр дүнг хэмжих тоон ба чанарын үзүүлэлтүүд;
- ✓ Төсөл хэрэгжүүлэгчийн мөрдөн ажиллах Монгол улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, Монгол улсын хууль тогтоомж, стандарт болон хэм хэмжээний үзүүлэлтүүд;
- ✓ Хяналт-шинжилгээ хийх шаардлагатай байгаль орчны бүрэлдэхүүн хэсгүүд, сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах, нөхөн сэргээх арга хэмжээнүүд, нөлөөллийг хэмжих хэмжигдэхүүн;
- ✓ Сорьц авах, хэмжилт хийх, түүнд дүн шинжилгээ хийх арга, байршил, хугацаа, давтамж;

ТАВ. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

5.1. Сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө

Хүснэгт №3. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө

№	Гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөллүүд	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Нийт зардал, төгрөг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
<i>Агаарын чанар</i>							
1	Уурхайн үйл ажиллагааны улмаас тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөн ихсэх болон олон салаа зам гаргаснаас ургамал талхлагдах, хөрс элэгдэл эвдрэлд өртөх, -Хог хаягдал, шатах тослох материалаар дамжин ургамал, хөрсөн бүрхэвч бохирдох;	Засгийн газрын 2018 оны 379 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “Тусгай зориулалттай авто зам, замын байгууламж барих, ашиглах журам”-ын хэрэгжилтийг хангаж ажиллах	Тээврийн зам	-	Дотоод төлөвлөлтөөр	-	Агаарын ба агаарын бохирдлын төлбөрийн тухай хууль, -MNS 0017-2-3-16:1998 (хүн ам суурьшсан хэсгүүдэд) Бензин хөдөлгүүрт MNS 5013:2003 Дизель хөдөлгүүрт MNS 5014:2003 -Агаарын бохирдлын төлбөрийн тухай хууль, -MNS 4890:2000. ХААЭА. Ажлын байрны орчин, Эрүүл ахйн шаардлага. - MNS 3383:1982. Агаар мандал. Бохирдуулагчийн эх үүсвэрийг тодорхойлох
2		Зам арчилгааны зардал	Тээврийн зам	-	Дотоод төлөвлөлтөөр	Жил бүр	
3		Олборлолтын үед тоосжилт ихээр үүсэхээс сэргийлж тогтмол усалгаа хийх, салхи ихтэй үед тоос багасгах арга хэмжээ авах	Тээврийн зам	-	Дотоод төлөвлөлтөөр	Тогтмол	
4		Агаарын тоосны (TSP, PM ₁₀ , PM _{2.5}) шинжилгээ мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэх	Уурхайн ойр орчим	-	ОХШХ зардлаар	Жилд 1 удаа	
5		Хүнд механизмууд, тээврийн хэрэгслийн засвар үйлчилгээг	Тээврийн хэрэгсэл	-	-	Жил бүр	

Архангай аймгийн Эрдэнэбулган сумын нутагт орших “Дэнж” элс-хайрганы холимгийн ордыг ил аргаар ашиглан бетон зуурмаг үйлдвэрлэх төслийн
2024 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө

		байнга хийж, утааны яндангаас гарах хорт хийн хэмжээг стандарт хэмжээнээс хэтрүүлэхгүй байх					
Гадаргын ба газрын доорх усны нөөц							
1	-Ундны усыг зориулалтын саванд хадгалаагүйгээс ус бохирдох, хүний биед муугаар нөлөөлөх,	Ахуйн бохир усыг ил задгай асгахгүй байх, орчны бохирдол үүсэхээс сэргийлж хуримтлуулах, орон нутгийн ахуйн бохир ус цэвэршүүлэх байгууламжид аюулгүй тээвэрлэн хүргэх	Бохир ус	Дотоод төлөвлөлтөөр зохицуулах	-	Үйл ажиллагааны туршид	Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль, Усны тухай хууль /Ерөнхий сайдын захирамжийг мөрдлөг болгох / -Ус ашигласны төлбөр (2009 оны 351-р тогтоол) -MNS (ISO) 4867:1999 Усны чанар. Дээжийг боловсруулах, хадгалах зөвлөмж -MNS 4586:1998 Усан орчны чанарын үзүүлэлт. Ерөнхий шаардлага -MNS 0900-:-2005 Ундны ус. Эрүүл ахуйн шаардлага, түүнд тавих хяналт
2	-Бохир усыг ил задгай асгаснаас үүдэн орчны бохирдол үүсэх.	Шатах тослох материалын агуулахад хяналт, тавин аюулгүй зөв зохист ажиллагааг хангуулах	ШТМ	Дотоод төлөвлөлтөөр	500 000	Тогтмол	
Хөрсөн бүрхэв, ургамлан нөмрөг							
1	Хүнд даацын машин механизмууд олон салаа зам гаргаж хөрс болон ургамлыг гэмтээх	Тээврийн хэрэгсэлийг маршрутын бус замаар явуулахыг хориглосон таних тэмдэг бүхий самбаруудыг байрлуулах, сайжруулах.	-	-	200,000	Жил болгон /эвдэрсэн тохиолдолд засварлана/	Элс-хайрганы холимогийн ордыг ил уурхайгаар ашиглах явцад эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт. Техникийн шаардлага” MNS 5917:2008 “Газар шорооны ажлын үед үржил шимт хөрсийг хуулах техникийн шаардлага” MNS 5916 :2008
2		Шатах тослох материалын хадгалалтанд хяналт	ШТМ	=	=		

Архангай аймгийн Эрдэнэбулган сумын нутагт орших “Дэнж” элс-хайрганы холимгийн ордыг ил аргаар ашиглан бетон зуурмаг үйлдвэрлэх төслийн
2024 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө

		тавьж ажиллах, шатах тослох материал алдагдсан тохиолдолд цаг тухай бүрт нь саармагжуулах арга хэмжээ авах					Шинжилгээнд дээж авахад тавигдах ерөнхий шаардлагууд: MNS 3298-91, Хөрс-агрохимийн үзүүлэлтүүдийг тодорхойлох
4		Өнгөн хөрсийг хуулан авах, уурхайн үйл ажиллагаа эхлэхээс өмнө болон түүний явцад хуулан авсан өнгөн хөрсийг тусгайлан зассан овоолго байдлаар хадгалах.	Шимт хөрсний овоолго	-	-	Үйл ажиллагааны туршид	
Нийт зардал					700,000		

5.2. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Архангай аймгийн Эрдэнэбулган сумын нутагт хэрэгжих Дэнж элс-хайрганы холимгийн ордыг ил аргаар ашиглах төслийн ТЭЗҮ-д 6 дахь жилд нөхөн сэргээлтийн ажлыг хийхээр төлөвлөсөн байна. Тиймээс нөхөн сэргээлтийн ажил төлөвлөгөөгүй болно.

5.3. ТЭРБУМ МОД ТӨСЛИЙН ХҮРЭЭНД

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн 2021 оны 10-р сарын 04-ны өдрийн А/58 зарлигт зааснаар тэрбум мод тарих үндэсний хөдөлгөөний хүрээнд “Ашид бэхи” ХХК нь 500 ш мод тарьж ургуулах, арчлах ажлыг хийхээр тусгаж өгсөн. Төсөл хэрэгжүүлэгчтэй санал солилцсоны үндсэн дээр голтбор, гүйлс, агч болон жимсний моднууд тарьж ургуулахаар төлөвлөсөн.

Тарих мод бутны төрөл зүйл		Хүснэгт №2. Мод тарьж ургуулах
Гацуур, голтбор, гүйлс, агч болон жимсний моднууд		Эхний жил
		500 ш

5.4. БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫГ ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Хүснэгт №3. Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө

№	Дүйцүүлэн хамгаалах зорилт	Хамгаалах арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар хүрээ	Тоо хэмжээ	Нэгжийн зардал, төг	Нийт зардал, төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж	Баримтлах стандарт, аргачлал
1	Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээ гэж дүйцүүлэн хамгаалахаар тогтоогдсон газар нутагт сонгон авсан биологийн олон янз байдлыг хамгаалах, сайжруулахад чиглэгдсэн хамгааллын менежментийн багц арга хэмжээ юм. Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээг хэрэгжүүлсний үр дүнд тухайн газрын биологийн олон янз байдал хэвийн нөхцөлөөс илүүтэй сайжирсан байх ёстой байдаг.	Архангай аймгийн БОАЖГ-аас авсан саналын дагуу хууль бусаар түгээмэл тархацтай ашигт малтмал олборлосны улмаас эвдэрч орхигдсон талбайд ТНС-н ажлыг хийж гүйцэтгэх	Архангай аймгийн Эрдэнэбулган суманд	Дүйцүүлэх-2_га	-	1,500,000	2024 онд	МУ-ын хууль дүрэм журмын дагуу
Нийт						1,500,000		

5.5. НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ, НӨХӨН ОЛГОВОР ОЛГОХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Тус ордын ойр орчмын бүсэд иргэд, оршин суугчид, айл өрх, байгууллага байхгүй байна. Иймд нүүлгэн шилжүүлэх төлөвлөгөө тусгаг даагүй болно.

5.6. ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Тус ордын ойр орчмын бүсэд түүх соёлын дурсгалт газар байхгүй. Иймд түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө тусгагдаагүй болно.

5.7. ОСОЛ, ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Энэ төлөвлөгөөнд батлагдсан аргачлалын дагуу хийсэн байгалийн аюул, гамшгийн үнэлгээгээр тогтоогдсон учирч болзошгүй байгалийн гамшиг, түүнээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, шаардагдах зардлыг тусгалаа.

Хүснэгт №6. Осол, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө

№	Болзошгүй аюул осол, сөрөг нөлөөлөл	Урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар, хүрээ	Зардал, төгрөг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах стандарт ба аргачлал
1	Болзошгүй аюул, осол, саатал, техник технологийн шугам сүлжээний гэмтэл, галын гэнэтийн аюул үүсэх.	Тээврийн хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжийн аюулгүй байдлыг тогтмол шалгах, хяналт тавьж байх /ажил эхлэхийн өмнө/	Тээврийн хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж	-	Үйл ажиллагааны туршид	-Гамшгаас хамгаалах тухай хууль, 2003 (сүүлийн нэмэлт өөрчлөлт 2012 оны 5 сарын 17)
2		Жил бүр мэргэжлийн байгууллага, мэргэжилтний тусламжтайгаар хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагааны сургалт зохион байгуулах	Уурхайн ажилчдад	300,000	Жилд 1 удаа	
34		Ажилчдыг ээлжинд гарахын өмнө аюулгүй ажиллагааны зааварчилгаа өгөх	Уурхайн ажилчдад	-	Үйл ажиллагаа явуулж эхлэхын өмнө	
45		Галын дохиоллын систем суурилуулах, гал унтраах хэрэгслийг зохих газруудад байрлуулах	Уурхай орчимд	200,000	Үйл ажиллагаа явуулж эхлэхын өмнө	
56		Хүчтэй салхи шуурганы үед уурхайн ажлыг түр зогсоох	Уурхайн удирдлага	=	=	
Нийт зардал				500.000		

5.8. ХОГ, ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

“Ашид бэхи” ХХК нь уурхайн үйл ажиллагаанаас бий болж буй хог хаягдлын хэмжээг багасгах, аль болох бага хог хаягдал үүсгэх, түүнийг дахин ашиглах болон дахин боловсруулах замаар гарсан хог хаягдлын хэмжээг бууруулах, үлдсэн хог хаягдлыг хүрээлэн буй орчинд аюулгүй байдлаар устгах зарчмыг баримтлан ажиллах шаардлагатай

Хүснэгт №7. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө

№	Хог хаягдлын ангилал	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Нэгжийн зардал, төгрөг	Тоо хэмжээ	Нийт зардал, төгрөг/	Баримтлах стандарт ба аргачлал
1	Хог хаягдлаас үүсэх орчны бохирдол	Ахуйн хог хаягдлаа орон нутагтай гэрээ байгуулан тээвэрлүүлэх	Бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн талбайд	Дотоод үйл ажиллагааны зардалд орсон			Хог хаягдлын тухай хууль
2		Хог хаягдлыг ангилан ялгах зориулалтын цэгийг тохижуулах		500,000₮	Жилд 1 удаа	700,000	
3		Хог хаягдлын цэгт ариутгал, халдваргүйжүүлэлтийг тогтмол хийх, орчныг бохирдуулахаас сэргийлэх		50,000	Жилд 2 удаа	100,000	
4		Хог хаягдлыг бууруулах, ангилах, дахин ашиглах, зүй зохистой хаях дадал зуршлыг хэвшүүлэх сургалт хийх		Дотоод үйл ажиллагааны зардалд орсон			
Нийт /мян/						800.000	

5.9. ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР

Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр (ОХШХ) нь “Ашид бэхи” ХХК-иас явуулж байгаа үйл ажиллагаа, хэрэгжүүлж байгаа төсөл нь байгаль орчин, хүний амьдрах орчинд хэрхэн нөлөөлж байгаа, үзүүлж буй нөлөөлөл нь зөвшөөрөгдөх хязгаарт байгаа эсэхийг хянах үзүүлэлтүүдийг тодорхойлж, хэмжих, шинжлэх арга, стандарт, хяналт хийх байршил, давтамж зэргийг бүхэлд нь тусгасан нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний нэг чухал баримт бичиг юм.

Уг ордын үйл ажиллагааны явцад БОННУ-ий тайлан, БОХТ-д тусгасан болзошгүй болон гол сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ, тухайн орчинд төслийн үйл ажиллагаанаас шалтгаалан гарсан өөрчлөлтүүдийг тодорхойлох, хянах зорилгоор тогтмол дээжлэлт, сорьц авч байх үзүүлэлтүүд, түүний тодорхойлолт, хуваарь баримтлах стандарт, аргачлал, зардлыг тодорхойлон орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрт тусгав.

Байгаль орчныг хамгаалах тухай, Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай Монгол Улсын хуулиудын дагуу “Ашид бэхи” ХХК нь батлагдсан арга, аргачлалаар, итгэмжлэгдсэн тоног төхөөрөмжөөр байгаль орчны хяналт шинжилгээний ажлыг явуулах шаардлагатай. Тухайн жилд хийсэн хяналт шинжилгээний үр дүнгүүдийг жил бүрийн 12 дугаар сарын 01-ний дотор холбогдох төрийн захиргааны төв байгууллага (Байгаль орчин, ногоон хөгжил, аялал жуулчлалын яам)-д хүргүүлэн хянуулж, дараа оныхоо төлөвлөгөөг батлуулж ажиллах ёстой.

Хүснэгт №8. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр

№	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд	Хэмжих нэгж	Хяналтын цэгийн байршил	Хугацаа ба давтамж	Давтамжийн тоо	Нэгжийн зардал, төг	Нийи зардал	Баримтлах стандарт, аргачлал	Дээд доод хязгаар
Агаар орчин									
1	TSP		-Уурхай <u>101°31'3.31",</u> <u>47°27'12.07"</u> -Тээврийн зам <u>101°31'15."65,</u> <u>47°27'21.41"</u> -Кемп орчим <u>101°30'54.62",</u> <u>47°27'07.69"</u>	Жилд 1 удаа	3 цэг	24 цагийн хэмжилтийг хийж, цаг агаарын үзүүлэлтийн хамт	300,000	-Агаарын бохирдлын төлбөрийн тухай хууль, -MNS 4585:2007 Агаарын чанар. Техникийн ерөнхий шаардлага, -MNS 17.2.316-88 Хот суурин газрын агаарын чанарыг хангах, -MNS 3384:82 агаар мандлын сорьц авахад тавигдах ерөнхий шаардлага, -MNS 5585:2008 агаарт байх бохирдуулах бодисын хүлцэх хэмжээ техникийн шаардлага, -MNS 5061:2001. Нүүрсхүчлийн хий.CO ₂ тодорхойлох эзлэхүүний арга	
2	PM ₁₀								24 цагийн дундаж-100 Жилийн дундаж-500
3	PM _{2.5}								24 цагийн дундаж-50 Жилийн дундаж-25
4	NO ₂ /азотын давхар исэл								20 минутын дундаж-85 24 цагийн дундаж -40 Жилийн дундаж-30
5	SO ₂ /хүхэрлэг хий								10 минутын дундаж-500 20 минутын дундаж -450 4 цагийн дундаж -20 Жилийн дундаж-10
6	CO/ нүүрстөрөгчийн дутуу исэл								30 минутын дундаж - 60000 1 цагийн дундаж- 30000 8 цагийн дундаж- 10000

Архангай аймгийн Эрдэнэбулган сумын нутагт орших “Дэнж” элс-хайрганы холимгийн ордыг ил аргаар ашиглан бетон зуурмаг үйлдвэрлэх төслийн 2024 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө

7	Дуу чимээ			Уурхай орчим <u>101°31'04.10"</u> <u>47°27'17.88"</u>		1 цэг	Дуу чимээ 50,000	50,000		16 цагийн дундаж 60 8 цагийн дундаж 50
Хөрс										
8	Механик бүрэлдэхүүн %		Химийн үзүүлэлтүүд: - Уурхай <u>101°31'04.10"</u> <u>47°27'17.88"</u> - Овоолго <u>101°31'14.54"</u> <u>47°27'07.86"</u> - Кемп <u>101°30'58.27"</u> <u>47°26'54.94"</u>	Жилд 2 удаа	-Хөрсний химийн шинжилгээ 3 цэг, - Хүнд металлын шинжилгээ 1 цэг	-	550,000	-MNS 3985: 87. Хөрсний ариун цэврийн байдлын үзүүлэлтийн нэр, төрөл, -MNS 5850-2008- Хөрсний чанар. Хөрс бохирдуулагч бодисын ЗДХ, -УСТ 3297-91 Хөрсний ариун цэврийн үнэлгээний үзүүлэлт, -УСТ 3298-90 Хөрснөөс шинжилгээнд дээж авахад тавигдах шаардлага -MNS 3310:91. Хөрсний агрохимийн үзүүлэлтийг тодорхойлох.	Хэмжилтээр	
9	Ялзмагт үеийн зузаан	см							Хэмжилтээр	
10	Ялзмаг	%							Хэмжилтээр	
11	Карбонат	%							21	
12	Нефтийн бүтээгдэхүүний агууламж	мг/100 гр							5.9	
13	Хүнд элементийн бохирдол	мг/100 гр	Хүнд металл: -Ажилчдын ариун цэврийн өрөө орчим <u>101°30'58.27"</u> <u>47°26'54.94"</u>	Жилд 1 удаа					1.8	
14	Бусад бохирдлын үзүүлэлтүүд	мг/100 гр							Хэмжилтээр	
Ус										
15	Нийт хатуулаг	Н	Ундны усанд <u>101°28'18.99"</u> <u>47°27'32.13"</u>	Жилд 2 удаа	2 цэг	Усны дээжний үнэ	600,000	-MNS 0900:1992. Ундны ус, ундны усны хяналт шинжилгээ, -MNS 3935:1986. Ундны ус хяналт шинжилгээнд тавих ерөнхий шаардлага, - MNS 3934:1986	<10	
16	Хлорын ион /Cl/	Мг/л							<50	
17	Сульфатын ион /SO4/	Мг/л	<50							
18	Натрийн азот (NO ₂ ⁻)	Мг/л	Ахуйн бохир ус						<0.002	
19	Нитрат азот (NO ₃ ⁻)	Мг/л							<1	
20	(CO ₃ ⁻)	Мг/л								
21	(HCO ₃ ⁻)	Мг/л								
22	Устөрөгчийн илтгэгч /PH/	Мг/л							6.5-8.0	

23	Үнэр	-						Ундны болон үйлдвэрийн ус-химийн шинжилгээ хийх-дээж авах, хадгалах, зөөвөрлөх, -MNS4432:1997	Гаж үнэр
24	Амт	-						Ундны ус. Өнгийг тодорхойлох арга, -MNS5667-2:2001	
25	Өнгө	-						Усны дээж. Дээж авах. 2-р хэсэг. Дээж авах аргачлалын заавар.	Өнгөгүй
	Нийт						1,400,000		

5.10. БОМТ-Г ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ УДИРДЛАГА, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

“Ашид бэхи” ХХК-ийн Байгаль орчны мэргэжилтэн нь байгаль орчны асуудлыг хариуцан ажиллаж, БОХТ, БОХШХ-ийг хэрэгжүүлж, хэрэгжилтийн үр дүн, тайланг компаний удирдлага, байгаль орчныг хариуцсан бүх шатны төр, захиргааны байгууллагын өмнө хариуцан ажиллах үүрэг хүлээнэ.

Хүснэгт №9. Удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө

№	Төлөвлөсөн арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар хүрээ	Урьдчилсан төсөв мян.төг	Хэрэгжүүлэх хуваарь	Хариуцсан албан тушаалтан	Баримтлах стандарт ба аргачлал Тайлбар
1	Байгаль орчны удирдлага зохион байгуулалтын арга хэлбэрийг үйл ажиллагаандаа хэрэгжүүлэх чиглэлээр үүрэг хариуцлагын дотоод журам тогтоож мөрдөх	Уурхайн ажилчид	Дотоод төлөвлөлтөөр	Байнга	“Ашид бэхи” ХХК ХХК-ийн захирал	-MNS 5002 2000: Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа, эрүүл ахуй
2	Ажилчдад хөдөлмөр хамгаалал аюулгүй ажиллагааны талаар сургалтыг мэргэжлийн байгууллага хүмүүстэй хамтран зохион байгуулах	Уурхайн ажилчид	200,000	Жилд нэг удаа	“Ашид бэхи” ХХК-ийн захирал	-Шуугианы норм, аюулгүй ажиллагаа-

Архангай аймгийн Эрдэнэбулган сумын нутагт орших “Дэнж” элс-хайрганы холимгийн ордыг ил аргаар ашиглан бетон зуурмаг үйлдвэрлэх төслийн 2024 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө

№	Төлөвлөсөн арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар хүрээ	Урьдчилсан төсөв мян.төг	Хэрэгжүүлэх хуваарь	Хариуцсан албан тушаалтан	Баримтлах стандарт ба аргачлал Тайлбар
3	Байгаль хамгаалахад орон нутгийн иргэдийн оролцоог идэвхижүүлэх уулзалт зөвлөгөөг жил бүр зохион байгуулах тэдний санал зөвлөмжийг БОХТ-г хэрэгжүүлэх ажилд тусгах	Уурхайн ажилчид	Дотоод төлөвлөлтөөр	Жил бүр	“Ашид бэхи” ХХК-ийн захирал	ны ерөнхий шаардлага -MNS 12.4. 005 - 1985
4	Байгаль орчныг хамгаалах талаар сургалтыг жилд нэг удаа зохион байгуулах, холбогдох байгаль хамгаалагч нартай харилцан холбоотой ажиллах	Уурхайн ажилчид	200,000	Жилд нэг удаа	“Ашид бэхи” ХХК-ийн захирал	Хөдөлмөр хамгаалал. –жил бүр Шуугианаас - хамгаалах хэрэгсэл ба аргууд
Нийт			400,000			

5.11. УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулах шатанд олон нийтийн оролцоо, тэр дундаа төслийн сөрөг нөлөөлөлд өртөж болзошгүй нутгийн иргэд, орон нутгийн байгууллагын оролцоог нэмэгдүүлэх, хууль тогтоомжид заасан хүрээнд тэдэнд аль болох ойлгомжтой бөгөөд үнэн зөв, бодит мэдээллийг өгч, зөрчигдөж болзошгүй эрхээ хамгаалах санал бодлыг судлан тусгах нь энэ шатны ажлын гол зорилт юм.

Хүснэгт №10. Тухайн жилийн байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөний биелэлтийг нөлөөллийн бүсийн оршин суугчдад тайлагнах төлөвлөгөө

№	БОХТ-ний биелэлтийг тайлагнахад оролцогч талууд	Тайлагнах хэлбэр	Мэдээллийн агуулга	Зохион байгуулах хугацааны тов	Тайлагнах зардал, төг	Хариуцан зохион байгуулах албан тушаалтан/ ажилтан	Зохион байгуулах газар
1	БОАЖЯ-ны ХБООБНУГ-т	Тайлангийн эх хувь, албан бичиг	Тайланг хүлээн авсан актыг хүргүүлэх	12-р сар	Дотоод төлөвлөлтөөр	“Ашид бэхи” ХХК	-
2	Байгаль орчны хяналтын улсын байцаагч, орон нутгийн байцаагч,	Танилцуулж тайлагнах	Тухайн жилийн БОМТ-ний хэрэгжилтийн талаар	11 сард	Дотоод төлөвлөлтөөр	“Ашид бэхи” ХХК	Архангай аймгийн БОАЖГ

5.12. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ НИЙТ ЗАРДАЛ

Хүснэгт №11. Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний нийт зардал

№	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Нийт зардал, төгрөг
1	Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө	700,000
2	Тэрбум мод төслийн хүрээнд мод бут тарих	1,800,000
3	Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө	1,500,000
4	Осол эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө	500,000
5	Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө	800,000
6	БОМТ-ий хэрэгжилтийг нөлөөлөлд өртөгч оршин суугчид, оролцогч талуудад тайлагнах хуваарь	400,000
7	Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр	1,400,000
Нийт		7,100,000

ДҮГНЭЛТ

“Ашид бэхи” ХХК-ний байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулахад дараах дүгнэлтэнд хүрлээ.

Байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөө, Байгаль орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийг мөрдлөг болгон цаг хугацаанд нь хэрэгжүүлэхээр төлөвлөв.

2024 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөнд нийт 7,100.0 сая төгрөг гарахаар тооцоолсноос 50% –ийг нь Байгаль орчин, нөхөн сэргээх санд байршуулж ажиллана.

Энэхүү байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний арга хэмжээнүүдийг цаг тухайд бүрт мөрдлөг болгож, хэрэгжүүлсэн нөхцөлд энэхүү төслийг цаашид үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэх бүрэн боломжтойгоос гадна шинээр ажлын байр нэмэгдэх, орон нутагт их хэмжээний хөрөнгө оруулалт хийгдэх төлөвлөгөөтэй байна.

АШИГЛАСАН ХЭВЛЭЛ

1. Монгол Улсын Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль, 1995 он
2. Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль, 1998 он
3. Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний аргачилсан заавар УБ 2010.
4. Байгаль орчин, аялал жуулчлалын салбарын стандартуудын эмхтгэл УБ 2010.
5. Журам шинэчлэн батлах тухай Байгаль орчин аялал жуулчлалын Сайдын А-36 тоот тушаал, 2011 оны 2 дугаар сарын 16, 1-р хавсралт
6. “БОМТ боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам” Сайдын тоот тушаал, 2019 он
7. Архангай аймгийн Эрдэнэбулган сумын нутагт орших “Дэнж элс-хайрганы холимгийн ордыг ил аргаар ашиглан бетон зуурмаг үйлдвэрлэх” ашиглах ТЭЗҮ 2022 он
8. Архангай аймгийн Эрдэнэбулган сумын нутагт орших “Дэнж элс-хайрганы холимгийн ордыг ил аргаар ашиглан бетон зуурмаг үйлдвэрлэх” төслийн БОННҮ 2022 он
9. Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ, үнэлгээ аудитын журам, аргачлал 2014 он
10. <http://www.legalinfo.mn>